

QARABAĞ BÖLGƏSİNİN ABDAL ƏSASLI MİKROTOPONİMLƏRİ VƏ ONLARIN YAYILMA AREALLARI

Ayşən Fizuli qızı İsmayılı

AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
E-mail: aysheaxmedova4@gmail.com

Toponimlər xalqımızın keçmişi, dünəni, bu günü, etnik tərkibi, adət-ənənəsi və s. haqqında ətraflı məlumatların daşıyıcısıdır. Yer-yurd adları ünvan bildirir. Ona görə də onların yayılma areallarının müəyyən olunması və milli mənsubluğunun araşdırılması ermənilərin “vandalizmi – tarixi adlara qarşı soyqırımı” dövründə old olduqca aktual məsələlərdəndir. Abdal əsaslı mikrotoponimlərin toplanılması, qeydə alınaraq sistem halına salınması xalqımızın etnogenezində yaxından iştirak edən tayfaların, nəsillərin, xalqların yayıldığı arealları aşkarlamağa yardımçı olacaqdır. Məqalədə Qarabağ bölgəsində qeydə alınan mikrotoponimlərin respublikamızda, Türkiyədə, Qərbi Azərbaycan və Gürcüstan ərazisində yayılma arealları müəyyən olunmuşdur. Məlum olduğu kimi, abdallar qədim türk tayfalarındandır. Bu tayfaların adı ilə bir çox yer adları yaranmışdır. Areal yer-yurd adları onimin və ya topoformatın müxtəlif ərazilərdə eyniyyət təşkil etməsidir. Areallığın yaranması fərqli səbəblərlə bağlı ola bilər. Etonimlərdən əmələ gələn el-oba adlarının areallığının yaranması müharibə və ya müxtəlif səbəblərdən insanların yaşayış yerlərindən köçməsi nəticəsində meydana gəlir. Bu zaman isə əhali yeni məskunlaşdığı əraziyə öz adlarını verir. Abdal sözünün müxtəlif fonetik variantlarda işlənərək keçdiyi tarixi inkişaf yolu haqqında müxtəlif mənbələrdə məlumat verilir. Bu tayfalar Azərbaycan xalqının etnogenezində mühüm rol oynamışdır. Bu söz dövrlər ərzində fərqli mənələrdə işlənmişdir. Abdal əsaslı el-oba adları (Eşq Abdal piri, Abdal bulağı, Abdal kəhrizi, Abdal dərəsi, Abdal təpəsi, Abdal yalı, Abdal dağı, Abdal qışlağı və s.) respublikamız ərazisində kifayət qədər qeydə alınmışdır. Belə ki, Azərbaycanın qədim paleotoponimlərindən olan Abdal onimi etnonim, toponim, oronim və hidronimlərin tərkibində işlənərək yer-yurd adları əmələ gətirmişdir. Məqalədə ilk dəfə olaraq abdal əsaslı mikrotoponimlər və onların yayılma areallarının Azərbaycan toponimik leksikasındakı yeri araşdırılır.

Açar sözlər: Qarabağ, bölgə, Abdal, mikrotoponim, areal.

<https://doi.org/10.59849/2409-4838.2024.1.71>

GİRİŞ

Areallıq müxtəlif şəkillərdə yarana bilər. Bizim fikrimizcə, areallığın yaranmasının təsnifatını aşağıdakı kimi aparmaq daha məqsədəuyğundur:

1. Müxtəlif geomorfoloji terminlərin işlənməsi nəticəsində yaranan areal toponimlər: Bu zaman onimlərin tərkibində geomorfoloji terminlər (dağ, dərə, təpə, çöl, yal, qışlaq, çala və s.) işlənir. Məsələn: Eşq Abdal piri, Abdal bulağı, Abdal kəhrizi, Abdal dərəsi, Abdal təpəsi, Abdal yalı, Abdal dağı, Abdal qışlağı və s.;

2. Eyniadlı kənd adının, yəni makrotoponimin mikrotoponimə keçməsi nəticəsində yaranan areal toponimlər: Kənd yarandıqdan sonra bir çox mikrotoponimlər yaranır. Belə toponimik vahidlər böyük maraq çəkir. Makrotoponimlərin mikrotoponimlərə keçidi vardır. Ancaq bu o demək deyildir ki, bütün onimlərdə qeydə alınan prosesdir. Areal toponimlər daha çox el-oba adının özünə görə yox, ünsürlərə əsasən müəyyən olunur. Bu o deməkdir ki, onların tərkibində müxtəlif dəyişikliklər özünü göstərir. Qarabağ bölgəsinin areal toponimlərində bu hal nəzərə çarpır.

Məlum olduğu kimi, Qarabağ bölgəsində qeydə alınan Abdal əsaslı yer-yurd adları bir tarix yaşadır. Bu etnonim müxtəlif fonetik şəkillərdə işlənə, o cümlədən topoformat kimi də çıxış edə bilər.

ƏSAS HİSSƏ

Ulu babalarımızın keçmişinin daşıyıcısı olan haqqında danışdığımız onimlər qaranlıq qalan məqamların açılmasına yardımçı olacaqdır və bu adlar əski türk sözləridir. Belə onimlər həm makro (Respublikamız ərazisində Abdal kəndi (Ağdam və Tovuz rayonları), Abdal çayı (Tovuz rayonu), Abdal dağı (Ordubad rayonu), Abdalanlı kəndi (Qubadlı rayonu), Abdallar kəndi (Laçın rayonu), Abdallı kəndi (Oğuz rayonu), Abdal Gülablı kəndi (Ağdam rayonu), Nic Abdallı kəndi (Qəbələ rayonu), Çoban Abdallı kəndi (Xanlar rayonu), həm də mikrotoponimlərin (Eşq Abdal piri, Abdal bulacağı, Abdal kəhrizi, Abdalbulaq, Abdal dağı, Abdal dərəsi, Abdal tərəsi, Abdal yalı, (Ağdam rayonu); Abdal qışlağı (Xocavənd rayonu); Abdal dağı, Abdal tərəsi (Laçın rayonu); Türkiyədə kəndlər Abdalata (Çorum), Abdalbayazit (Muş); Abdalcıq (Ərzurum), Abdaldamı (Tokat), Abdalhəsən (Kastamonu), Abdalqolu (Tokat), Abdallı (Ankara, Sivas), Abdal Məzrası (Van), Abdaloğlu (Sinop); Abdal dərəsi: Abdal – Bolnisi rayonunda kənd adı; Abdallar çalası, Abdallı Güney, Avdallı kolu, Avdallar dağı (Gürcüstan); Abdalağalı, Abdallar, Abdallar Ulya (Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan), Hacı Abdal (Təbriz) tərkibində qeydə alınmışdır.

Abdal kəndi Ağdam və Tovuz rayonları ərazisində qeydə alınmışdır. Eyniadlı tayfa adını bildirir.

Abdal çayı - “Tovuz rayonu ərazisində çay Zəyəm çayının qoludur. Mənbəyini Öküz dağı və Maral dağının yamaclarından götürür” [3, s. 8]. Bu çay Abdal qalasına yaxın ərazidə axır. Ona görə də o qalanın adı ilə bağlı olaraq adlandırılıbdır.

Ordubad rayonu ərazisində Abdal dağı oroniminə rast gəlinir.

Abdalanlı düzü - “Qubadlı rayonunun Qayalı inzibati ərazi vahidində kənddir. Dağətəyi ərazidədir. Keçmiş adı Ocaqqışlaqdır. Yaşayış məntəqəsi keçmiş qışlaq yerində salınmışdır. Tədqiqatçılara görə, kəndin adı abdalanlı adı elatın adı ilə bağlıdır” [3, s. 8]. El-oba adı abdal tayfa adına –an şəkilçisi artırmaqla əmələ gəlmişdir. Bu şəkilçi fars dilində cəmlük və -lı şəkilçisi isə dilimizdə “aidlik, mənsubluq” bildirir.

Abdallı kəndi - “Oğuz rayonunun Xaçmaz inzibati ərazi vahidində kənddir. Qalaçayının sahilində, dağətəyi ərazidədir. Mənbələrin məlumatına görə, XIX əsrdə Şəkinin Qoruqlar kəndindən köçüb gələnlər Oğuzda üç kiçik məntəqəni yaratmışdılar. Bunlar Şibili, Yemişanlı və Abdallı məntəqələri idi” [3, s. 8-9]. Çoban Abdallı Samux rayonu ərazisində yerləşən kənddir.

Göstərilən nümunələrə əsasən demək olar ki, qədim zamanlardan müasir dövrə qədər bir çox ərazilərdə makro və mikrotoponimlər abdal tayfası ilə bağlı olaraq yaranaraq el-oba adlarını əmələ gətirmişdir. Müəyyən zaman daxilində isə istər respublikamız, istərsə də digər ərazilərdə yayılmışdır.

Abdal adının iştirak etdiyi toponimlərə Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan) ərazisində də rast gəlinir. Abdalağalı - “İrəvan quberniyasının Yeni Bayazid qəzasında, indiki Qaranlıq (Martuni) rayonunda kənd; Bozabdal Tiflis quberniyasının Loru-Pəmbək qəzasında, indi Quqark rayonunda kənd; Bozavdal yaylası İrəvan quberniyasının Aleksandropol qəzasında, indiki Hamamlı (Spitak) rayonunda yaylaq; Molla Abdal İrəvan quberniyasının Eçmiədzin qəzasında, indiki Sərdarabad (Oktemberyan) rayonu ərazisində kənd” [4, s. 11, 12, s. 68, 227]. Həmçinin Abdal tərkibli yer-yurd adları Abdallar Karpibasar kəndində və Abdallar Ulya Qarni nahiyəsində qeydə alınmışdır.

Bu tayfa adı ilə əlaqədar olaraq etnonimlər yaranmışdır. Abdal etnonimini tədqiq edən E. Əhmədova yazır: “VI əsrdə Şimali Qafqazda, Hun əyalətində Abdal tayfasının yaşaması məlumdur. Türkdilli Abdallar Hun tayfalarından sayılır. Qazaxlarda, qaraqalpaqlarda, türkmənlərdə və Türkiyədə də Abdal adlı tayfa qeydə alınmışdır. Qədim mənbələrdə heftal, heptal, eftal kimi qeyd edilən etnonim abdal adının müxtəlif fonetik formalarıdır. Bəzi mənbələrdə abdal tayfasının Qafqaz Albaniyasında eradan əvvəl yaşaması ehtimal olunur” [7, s. 6].

“Orta əsrlərdə Qarabağda bir kənd Abdal adlanırdı. İndiki Laçın şəhərinin əvvəlki adı Abdallar idi” [17, s. 73].

A. Qarabağlı etnonimin daha qədim dövrə aid olduğu haqqında fikir söyləmişdir: “M. Kalan-katlunun məlum salnaməsində Albaniyada yaşayan tayfa və tayfa birlikləri arasında Abdal tayfasının da adını çəkir. Onun verdiyi məlumata görə heptallar (abdallar-müəllif) Makedoniyalı İsgəndər

dövründə (miladdan əvvəl 4-cü yüzillik) buraya köçürmüşlər” [20, s. 69]. Aydın Qarabağlının fikrindən aydın olur ki, abdallar tayfası daha qədim zamanlardan mövcud olmuşlar.

Q. Qeybullayev yazır: “Özbəkistanda Abdal toponim kimi Xorəzmdə geniş yayılmışdır. İranda Abdal, Abdallar kəndləri var” [16, s. 31].

F. Xalıqovun fikrincə, “Etnonim ötən əsrə qədər Qafqazın yuxarı hissəsindəki türkdilli xalqların mifik təfəkküründə ov heyvanlarını qoruyan tanrı kimi yaşamışdır. “Narı” eposundakı əfsanələrə görə Avdal buludların üstündə yaşayır, sehirlili tütəyini çala-çala heyvanları otarır, onları təhlükədən uzaqlaşdırır. Bu mifik inam nağıllarımızdakı Ovçu Pirim obrazında özünü göstərir” [11, s. 91]. Göründüyü kimi Fikrət Xalıqov abdalı mifik obraz hesab edir.

Abdal tayfa adının areallığını araşdıran K. Səmədova qeyd edir: “Ermənistanda Avdal-Abavyan rayonunda kənd adı, Yuxarı Abdallar 1728-ci ildə İrəvan əyalətinin Qarni nahiyəsində kənd adı, Abdallar – İrəvan Xanlığının Karpibasar mahalında kənd adı, Abdallar Ulya kənd adı, Avdal, Abdallar kənd adları, Avdalağa qala adı qeydə alınmışdır. Avdal Ulya etnotoponimindəki Ulya komponenti ərəb dilindən olub yuxarı mənasındadır” [25, s. 55].

H. Mirzəyev aşiq poeziyasında rast gəlinən el-oba adları arasında Abdalı qeyd edir:

“Ziyarətdə Ələsgərlə Abdalı,
Sarıyaqub özü saxlar Abdalı,
Rəhmət Qızılvangdə, ay aşiq Alı,
Seyid Bayramcəddi verər Göyçəni” [22, s. 77].

Abdal sözü min ildə üç dəfə mənasını dəyişmişdir. Əvvəl ov tanrısının, sonra etnosun və daha sonra dərviş təriqətinin adı olmuşdur” [22, s. 37]. Bu fikri elmi ədəbiyyatlarda öz təsdiqini tapan mənbələr də sübut edir.

Səfəvilərin böyük ideoloqu və sufi şeyxi Miskin Abdal şeirlərinin birində deyir:

“Ocaqzadə bir tək əhli nökrəm,
Kuyində qələndər, sinə dəftərəm,
Mimnən Məhəmmədəm, cimmən Cəfərəm,
Ləqəbi çox olan Miskin Abdalam” [23, s. 28].

Abdal sözü bir çox mənələrdə işlənə bilər: Dərbədə, avara, sərsəri, dərviş, dilənçi, qul, müqəddəs, bilikli, kamil, yetim. Dini-fəlsəfi və epik-bədii təfəkkürümüzün daşıyıcısı olan “Oğuznamə”də abdal sözü mənfi mənada qeydə alınmışdır: “Abdal ol, səni görən dəli sansın” [24, s. 63].

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının yer alan bu söz dastanlarda “avara və axmaq” işlənilir:

“Dəlilərim, saf-saf durun!
Su üzündə cələ qurun!
Bu abdalın boynun vurun!

Dönsün meydan qana indi (“Durna teli”)” [9, s.13]. Ancaq Qurbani dastanında dərviş və qələndər mənasındadır.

“Cavan oğlan, nə məkandan gəlirsən,
Səbəb nədi, de, düşmüşsən çölə sən?
Gözəl sevib, abdal olub çəşmişən,
Mən bəxirəm, nəbələdsən yola sən. (“Qurbani”)” [8, s. 6].

Abdal dili “oyunçu peşəsi sahibləri arasında, bir-birini başa düşmək, söhbəti başqalarından gizli saxlamaq üçün işlədilən şərti söz və ifadələrə verilən ümumi addır. Xalq arasında bu özünəməxsus ləhcənin “oyunçu ağzi”, “qayıqdili” və “qurd dili” adları da var. Əsasən, Orta Asiya xalq musiqi sənətindən gələn bu özünəməxsus dildən dildən Qarabağ, Gəncə, Gədəbəy və Tovuz aşıqları bəzi fikirləri öz aralarında bölüşmək üçün istifadə ediblər” [14, s. 7].

B. Budaqov və Q. Qeybullayev hesab edirlər ki, “Burovdal (İsmayılı rayonunda) toponimi Pir Abdal adından təhrifdir” [18, s.101]. Deyilənlərdən aydın olur ki, Abdal tayfaları qədim zamanlardan köçəri həyat keçirmişlər və müxtəlif tayfalar onları sıxışdırmışlar. Bunun nəticəsində abdallar geniş ərazidə məskunlaşmışlar.

İsmət Zəki Eyuboğlu abdal sözünü belə izah edir: “Bədil (qarşılıq, nəsnə). Abdal (xalq ağzında aptal). Əfqanıstanda, qədim zamandan bəri yaşayan bir qonar-köçər topluluğun adı da Abdaldır. Anadoluda, bəlli bir yerdə durmayan, daimi olaraq qonub köçən oba-oba gəzənlərə də abdal deyilirdi. (Osmanlı zamanında), Urum Abdalları adı verilən toplum belə idi. Ayrıca Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal kimi el-el dolaşan, xalqı xəbərdar edənlərə də abdal deyilirdi. Fikrimizcə, Türkcədə işlədilən abdal sözü, Əfqan toplumundan qaynaqlanır” [13, s. 4].

Dəniz Qaraqurd yazır: “Abdal – türk təssəvvüfünün ən üst mənəvi mərtəbələrindən birinin adıdır. Bir çox türk toplumunda bu inanca rast gəlinir, bəzən də dərviş və ya baba da söylənir. Bir abdal Allahdan başqa dünyadakı hər şeydən əl çəkən şəxsdir. Abdallıq mərtəbəsinə çatmış kişi həqiqətin mütləq və doğrudan bilgisinə çata bilər. Toplumda bir şəxsiyyət olaraq abdal zəif, əzilmiş və basqı altında olanlara yardım əlini uzadan bir kişidir. Köçkün türkmənlər arasında geniş yayılan abdallar səlcuqlar və ya osmanlı ərazisində müxtəlif üsyan hərəkatlərinin başlıca liderləri olmuşlər. Abdallar islam dini ilə türklərin islamdan öncəki şamanizmini şəxslərdə birləşdirmişlər. Keçmiş zamanlarda Göy Tanrı ilə mənəvi bağlantı qura bilən “Qam” xarakteri, islamlaşmaya bərabər yerini “Abdal” kişiyyə buraxmışdır” [15, s. 24].

Məhəmməd bəy Hadi abdal sözü haqqında qeyd edir: “1. Avara, yetim.-səni görüm abdal qalasan-abdalın biri abdal. 1. Sərsəm, salaq, sarsaq, səfeh, diqqətsiz, dalqın, axmaq, əqli uçmuş” [19, s. 25].

M. Çobanlı tayfa adının etimologiyası ilə bağlı qeyd edir: “Abdal türkdilli xalqların mifologiyasında deyildiyi kimi “ov tanrısı” deməkdir. Klassik Azərbaycan şairlərindən Nəsimi və Şah İsmayıl Xətai də abdal tayfasından olmuşdur” [5, s. 28]. Fikrimizcə, bu isə sufilik təriqəti ilə bağlıdır. Abdal ərəbmənşəli sözdür. Abdal – “1. yüngül söyüş; 2. Dərviş, qələndər” mənasındadır [2, s. 28]. Dialekt və şivələrimizdə söz bilici, kamil, yetim mənalarında Kürdəmir, Xaçmaz, Salyan, Şahbuz ərazilərində işlənir.

B. Əhmədov abdal sözünü belə verir: “Müqəddəs mənasında işlənən abdal sözü, zənnimizcə, bədəl sözü ilə bağlıdır və peyğəmbərin yaxın qohumlarının davamçılmasına aiddir” [6, s. 5]. Bizcə, abdal sözünü bədəl sözü ilə əlaqələndirmək doğru fikir deyildir. Çünki bədəl sözü “bir şeyin yerini tuta bilən” anlamı daşıyır.

Q. Məşədiyev abdalı “bilikli, kamil; yetim, yiyəsiz, sahibsiz” şəklində izah edir” [21, s.18]. Biz bu fikirlə razıyıq, həqiqətən, dialektlərdə bu söz verilən mənalarda işlədilir. Beləliklə, aydın olur ki, abdal sözü müsbət və mənfi mənada işlənə bilər. Bu mülahizəni E. Abışov da təsdiq edir və yazır: “Güman ki, abdal tayfa adı əslində “bilikli, kamil, bilici, müdrək, uzaqgörən” mənasında işlənən abdal sözündəndir” [1, s. 58]. Z. Xasıyev yazır: “Nəticə olaraq qeyd edək ki, Tovuzdakı abdallar mənşəcə ağ hunlardır” [12, s. 39]. Zirəddin Xasıyevin fikri respublikamız ərazisində olan el-oba adlarının tayfa olmasını təsdiqləyir.

F. Köprülünün fikrincə, “Abdal” terminin təməlinə bir sufilik termini durur, bu sözün o dövrlərdə “dərviş” sözü ilə oxşar mənə kəsb edir” [10, s. 8]. Göründüyü kimi, müxtəlif elmi ədəbiyyatlarda olan fikirlər bir-biri ilə üst-üstə düşür.

N. Seyidəliyevə görə, “Eşq Abdal piri” mikrotoponimində abdal müsbət anlamda işlənir. Pir sözü – “1. İbadət, sitayiş edilən ocaq. 2. Təriqət başçısı, sufi rəhbəri” [26, s. 74] kimi izah olunur.

Bizim fikrimizcə, abdal “bilikli, bacarıqlı” mənasında izah etmək daha doğru olar. Bu fikri Anadolu, Əfqanıstan, Azərbaycan, Gürcüstan, Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan) ərazisində yaşayan türk tayfaları da sübut edir. Çünki türk tayfaları igid, cəsur, qorxmaz olmuşlər.

Qarabağ bölgəsində qeydə alınan abdal əsaslı toponimlərin araşdırılması təsdiq edir ki, bu tayfalar xalqımızın etnogenezisində yaxından iştirak etmişlər. Abdal tayfalarının adı Azərbaycan ərazisində olan yer-yurd adlarının tərkibində qorunub saxlanmışdır. Abdal əsaslı etnotoponimlər geniş yayılmışdır və Azərbaycan dilinin toponimik leksikasının inkişafına, dil tarixi ilə bağlı faktlar əldə etməyə, onların müəyyən zaman kəsiyində məskunlaşdıqları əraziləri aşkar etməyə, baş verən ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi prosesləri izləməyə yardımçı olur.

YEKUN NƏTİCƏ

Mikrotoponimlərin tədqiq olunması etnosun meydana gəlməsində yaxından iştirak edən tayfa, nəsil, xalq, qəbilələrin aşkar olunmasında mühüm rola malik olub xalqımızın tarixinin, etnoqrafiyasının öyrənilməsində və onların qədim yaşayış məskənlərinin müəyyən olunmasında, yayılma areallarının tarixi mənbə və məxəzələrə söykənərək araşdırılmasında olduqca mühüm rola malikdir. Abdal etnonimi əsasında yaranan el-oba adları Azərbaycan makro və mikrotoponimlər sisteminin zənginləşməsinə şərait yaradır. Bu coğrafi adlar tarixən baş verən hadisələri aşkar edir, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi prosesləri izləməyə yardımçı olur.

Abdal əsaslı el-oba adlarının araşdırılması nəticəsində belə qənaətə gələ bilərik ki, Abdal sözü toponimik vahidlərin komponenti kimi çıxış edərək yer adı yaratmışdır. Mənbə və məxəzlərdə olan məlumatlardan aydın olur ki, bu söz müxtəlif fonetik formalar meydana gətirmişdir. Abdallar qədim türk tayfalarının adı olub yayılma arealı olduqca genişdir. Abdal sözü həm mənfi (avara, səviyyəsiz, sahibsiz), həm də müsbət mənada (kamil, bilikli, bilici) işlənə bilər. Abdal əsaslı yer-yurd adlarına respublikamızla yanaşı, Başqırdıstan, Türkmənistan, Türkiyə, Qərbi Azərbaycan (indiki Ermənistan), Gürcüstan ərazisində də rast gəlinir. Mikrotoponimik vahidlərin araşdırılması təkcə dilçilik yox, eyni zamanda tarixi, coğrafi, etnoqrafik, geoloji, kulturoloji aspektdən də aparılmalıdır. Bunun nəticəsində daha dəqiq və dolğun məlumatlar əldə etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Abışov, E.Ş. El-oba adlarının izi ilə / E.Ş.Abişov. – Bakı: Nafta-Press, – 2007. – 136 s.
2. Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb-fars sözləri lüğəti: [2 cildə] / tərt. ed. A.Bəhrüz, Ə.Mirzə, Z.Həsən – Bakı: Şərq-Qərb, – c. 1. – 2005. – 416 s.
3. Azərbaycan toponimlərinin ensiklopedik lüğəti: [2 cildə] / tərt. ed. Ə.Rübabə, M.Qara, E. Roza [və b.] – Bakı, Şərq-Qərb, – c. 2. – 2007. – 304 s.
4. Bayramov, İ.M. Qərbi Azərbaycanın türk mənşəli toponimləri / İ.M.Bayramov. – Bakı: Elm, – 2002. – 346 s.
5. Çobanlı, M.N. Borçalı toponimləri / M.N.Çobanlı, M.M.Çobanlı – Bakı: Borçalı, – 2012. – 355 s.
6. Əhmədov, B.A. Etimologiya lüğəti (araşdırmalar, mülahizələr) / B.A.Əhmədov. – Bakı: Altun kitab, – 2017. – 288 s.
7. Əhmədova, E.Z. Azərbaycan etnonimləri (leksik-semantik və struktur xüsusiyyətləri) / E.Z.Əhmədova. – Bakı: Nurlan, – 2007. – 128 s.
8. Əhmədova, Ş.Ə. Azərbaycan dastanlarının leksikası / Ş.Ə.Əhmədova. – Bakı: Altun kitab, – 2017. – 143 s.
9. Əhmədova, Ş.Ə. “Koroğlu” dastanının lüğəti / Ş.Ə.Əhmədova. – Bakı: Altun kitab, – 2018. – 159 s.
10. Fuat Köprülü. Türk dili və ədəbiyyatı ansiklopedisi. Devrlər / isimlər / eserlər / terimler / Köprülü Fuat. – İstanbul: Çağaloğlu, – 1977. – 273 s.
11. Xalıqov, F. Azərbaycan dilinin folklor onomastikası: / filologiya elmləri doktoru dis. / – Bakı, 2001. – 276 s.
12. Xasıyev, Z.R. Tovuzun toponim dünyası / Z.R.Xasıyev. – Bakı: Nurlan, – 2010. – 230 s.
13. İsmət Zəki Eyupoglu. Türk dilinin etimoloji sözlüyü / İsmət Zəki. – İstanbul: Gözlem matbaacılık, – 1991. – 782 s.
14. Məmmədov, T. İzahlı saz-söz lüğəti / T.Məmmədov. – Bakı: Elmin İnkişafı Fondu, – 2015. – 216 s.
15. Qaraqurd Dəniz. Türk mitoloji ansiklopedisi / Qaraqurd Dəniz. – Bakı: e-Kitap, – 2012. – 907 s.

16. Гейбуллаев, Г.А. Топонимия Азербайджана / Г.А.Гейбуллаев. – Баку: ЭЛМ, – 1986. – 192 с.
17. Гейбуллаев, Г.А. К этногенезу азербайджанцев / Г.А.Гейбуллаев. – Баку: ЭЛМ, – 1991. – 549 с.
18. Qeybullayev, Q.A. Gürcüstanda türk mənşəli toponimlər / Q.A.Qeybullayev, B.Budaqov – Bakı: Nurlan, – 2008. – 312 s.
19. Məhəmməd bəy Hadi. Arın sözlüyü / Məhəmməd bəy Hadi. – Təbriz: Arin, – 2010. – 8139 s.
20. Məmmədov, A.B. Qarabağ, onun qədim tayfaları və toponimləri / A.B.Məmmədov. – Bakı: Mürtəcim, – 2008. – 480 s.
21. Məşədiyev, Q. İ. Azərbaycan dilində ayamaların izahlı lüğəti (dialekt materialları əsasında) / Q.İ.Məşədiyev. – Bakı: Elm və təhsil, – 2018. – 106 s.
22. Mirzəyev, H.İ. Aşıq poeziyasında yaşayan adlarımız / H.İ.Mirzəyev. – Bakı: ADPU-nun mətbəəsi, – 1997. – 352 s.
23. Allahmanlı, M.Q. Miskin abdal səfəvilərin böyük ideoloqu, sufi şeyxi / M.Q.Allahmanlı. – Bakı: AMEA, – 2018. – 496 s.
24. Rəşidəddin, F. Oğuznamə / F.Rəşidəddin. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2006. – 216 s.
25. Səmədova, K.İ. Qərbi Azərbaycan–indiki Ermənistan etnotoponimlərinin arealları / K.İ.Səmədova. – Bakı: Nurlan, – 2008. – 152 s.
26. Seyidəliyev, N.F. Dini terminlər lüğəti / N.F.Seyidəliyev. – Bakı: Elm və təhsil, – 2015. – 132 s.

ABDAL-BASED MICROTOPYNOMS OF THE KARABAKH REGION AND THEIR DISTRIBUTION AREAS

A.F. Ismaili

Toponyms represent the past, past, present, ethnic composition, customs, etc. of our people. is the carrier of detailed information about Place names indicate address. Therefore, determining their distribution areas and investigating their nationality is one of the most urgent issues in the era of "vandalism - genocide against historical names" by Armenians. Collecting, recording and systematizing Abdal-based microtoponyms will help to identify the areas where the tribes, generations, and peoples that are closely involved in the ethnogenesis of our nation are distributed. The distribution areas of the microtoponyms recorded in the Karabakh region in our republic, Turkey, Western Azerbaijan and Georgia are defined in the article. As is known, the Abdals are from the ancient Turkic tribes. Many place names were created with the name of these tribes. Areal place-names are names or topoformats that are identical in different areas. The emergence of area may be due to different reasons. The origin of the regional names of el-oba, formed from ethnonyms, occurs as a result of war or migration of people from their places of residence for various reasons. At this time, the population gives their name to the newly settled area. Information is provided about the historical development path of the word Abdal, processed in different phonetic variants. These tribes played an important role in the ethnogenesis of the Azerbaijani people. The word has been used in different meanings throughout the ages. Abdal-based el-oba names are sufficiently registered in the territory of our republic. Thus, the Abdal onim was used in ethnonyms, toponyms, oronyms, and hydronyms to form place names. It is one of the ancient paleotonyms of Azerbaijan.

Keywords: *Karabakh, region, Abdal, microtoponym, area*

АБДАЛОВСКИЕ МИКРОТОПОНИМЫ КАРАБАХСКОЙ ОБЛАСТИ И РАЙОНЫ ИХ РАСПРОСТРАНЕНИЯ

А.Ф. Исмайллы

Топонимы представляют прошлое, настоящее, национальный состав, обычаи и т. д. нашего народа. является носителем подробной информации о географических названиях, указывающих адрес. Поэтому определение ареалов их распространения и исследование их национальной принадлежности является одним из актуальнейших вопросов в эпоху «вандализма - геноцида против исторических имен» со стороны армян. Сбор, запись и систематизация микротопонимов на основе Абдаля помогут выявить ареалы распространения племен, поколений и народов, принимающих непосредственное участие в этногенезе нашей нации. В статье определены ареалы распространения микротопонимов, зафиксированных в Карабахском регионе в нашей республике, Турции, Западном Азербайджане и Грузии. Как известно, абдалы происходят из древних тюркских племен. Многие топонимы были созданы с именем этих племен. Ареальные топонимы — это названия или топоформаты, идентичные в разных районах. Возникновение области может быть обусловлено разными причинами. Происхождение региональных названий эль-оба, образованных от этнонимов, происходит в результате войн или миграции людей с мест их проживания по разным причинам. В это время население дает свое имя вновь заселенной местности. Приводится информация об историческом пути развития слова Абдал, обработанного в разных фонетических вариантах. Эти племена сыграли важную роль в этногенезе азербайджанского народа. На протяжении веков это слово использовалось в разных значениях. Абдальские имена эль-оба достаточно зарегистрированы на территории нашей республики. Таким образом, оним Абдал использовался в этнонимах, топонимах, оронимах и гидронимах для образования топонимов. Это один из древних палеотопонимов Азербайджана.

Ключевые слова: *Карабах, район, Абдал, микротопоним, площадь*